

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**«ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУ У ДОШКІЛЬНИКІВ
ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ»**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL1-M22z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія

Марія КОЛЕСНИК

Керівник:

Юлія ГАЛЕЦЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:

Олена ЧОПК,

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	6
1.1. Загальні поняття розвитку мовлення та інтелекту у дошкільників.....	6
1.2. Основні ознаки та клінічні прояви загального недорозвинення мовлення	16
1.3. Особливості інтелектуального розвитку у дітей дошкільного віку	23
1.4. Недорозвинення мовлення як фактор, що впливає на розвиток інтелекту дитини	30
Висновки до 1 розділу	36
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА РІВНЯ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	38
2.1. Методи діагностики рівня розвитку інтелекту у дошкільників.....	38
2.2. Характеристика методів дослідження емоційного інтелекту дітей дошкільного віку	49
2.4. Результати дослідження емоційного інтелекту у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.....	51
Висновки до 2 розділу	60
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ	62
3.1. Обґрунтування методики корекції емоційного інтелекту у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення	62
3.2. Аналіз результатів дослідження.....	64
Висновки до третього розділу	66
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасному світі розвиток дитини є однією з найважливіших проблем, яка є предметом вивчення не лише педагогів, але й психологів, лікарів, логопедів та інших спеціалістів. Дошкільний вік є особливою порою для розвитку дитини, адже саме в цей період формуються основи мовлення, пізнавальних процесів, вміння спілкуватися зі світом. Проте, у деяких дітей може бути виявлене загальне недорозвинення мовлення, що значно ускладнює їхній процес навчання та адаптації до соціального середовища.

Тема впливу недорозвинення мовлення на розвиток інтелекту у дошкільників є предметом досліджень і публікацій в галузі психології, педагогіки та логопедії. Цією темою займалися такі науковці С. Волкова, Т. Морозова, Л. Виготський, Н. Краус, Ю. Рібцун та інші.

Загальне недорозвинення мовлення у дошкільників є серйозною проблемою, яка впливає на їхні можливості взаємодії з оточуючим світом та навчання. Цей стан характеризується обмеженою здатністю розуміти та використовувати мову в порівнянні зі своїми ровесниками. Дошкільники із загальним недорозвиненням мовлення можуть мати проблеми у висловлюванні своїх думок та почуттів, розумінні інших людей і взаємодії з навколишнім світом [1].

Розвиток мовлення і інтелектуальний розвиток дитини тісно пов'язані. Мовлення є не лише засобом спілкування, але і інструментом для мислення та відображення думок. Дитина використовує мовлення для опрацювання інформації, розв'язання завдань та висловлення творчих ідей. У дітей із недорозвиненням мовлення може бути порушений процес формування концепцій, понять та абстрактного мислення, що може впливати на їхній інтелектуальний розвиток [2].

За результатами багатьох досліджень встановлено, що діти із загальним недорозвиненням мовлення мають менший словниковий запас, обмежені можливості у виразному та розуміючому мовленні та складніше розуміють абстрактні поняття. Це може мати вплив на їхній успіх у навчанні та соціальну адаптацію [3].

Для вчених та практиків важливо розробити ефективні методи діагностики та підтримки дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Важливо вчасно визначити цю проблему та розпочати індивідуальні корекційні заходи. Психологи та логопеди використовують різні підходи, такі як логопедичні заняття, терапія мовлення та інші інтервенційні методи, щоб допомогти дітям із недорозвиненням мовлення вдосконалити їхні мовленнєві навички.

Об'єкт дослідження: розвиток інтелекту дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

Предмет дослідження: особливості розвитку емоційного інтелекту дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

Мета роботи: дослідити вплив недорозвинення мовлення на інтелектуальний розвиток дошкільників та виявити основні особливості цього взаємозв'язку.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз розвитку інтелекту та мовлення у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.
2. Охарактеризувати методи дослідження емоційного інтелекту дошкільників.
3. Обстежити рівень розвитку інтелекту у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.
4. Визначити методи та прийоми розвитку інтелекту у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

Методи дослідження:

У процесі дослідження використано такі методи:

а) *теоретичні*: аналіз наукової, психолого-педагогічної і навчально-методичної літератури;

б) *емпіричні*: цілеспрямоване та систематичне спостереження за діяльністю дошкільників, бесіда, аналіз документації, експеримент, які допомогли виявити результативність експериментальної роботи;

в) статистичні: здійснення аналізу емпіричних даних.

Практичне значення: В роботі проаналізовано методики дослідження емоційного інтелекту дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення. Результати дослідження можуть бути використані спеціалістами в закладах дошкільної освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні результати кваліфікаційної роботи магістра обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю.

База дослідження: ЗДО «Радість Хаб» м. Кам'янець-Подільський.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі були досліджені особливості розвитку інтелекту у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. Один із основних аспектів розвитку інтелекту у цієї категорії дітей - це індивідуальний підхід. Кожна дитина має свої особливості та потреби, а діагностика та підтримка повинні бути спрямовані на врахування цих особливостей. У роботі виявлено та обґрунтовано необхідність індивідуалізованого підходу до дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Кожна дитина є унікальною, і її розвиток потребує специфічного підходу, враховуючи особливості її мовленнєвого розвитку та інтелектуальних здібностей.

Успішна діагностика та підтримка дітей із недорозвиненням мовлення потребує співпраці між батьками, вихователями та фахівцями. Вони разом можуть створити найкращі умови для розвитку дітей. Досягнуті результати підкреслили важливість співпраці з батьками та родинами дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Взаємодія з родинами була необхідною для успішної діагностики та розвитку, а також для створення оптимальних умов для розвитку дитини вдома.

Діагностика рівня розвитку інтелекту у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення є невід'ємною частиною їхнього індивідуального шляху до досягнення інтелектуального потенціалу. Врахування особливостей інтелектуального розвитку цих дітей є кроком у забезпеченні їхнього повноцінного росту та соціальної адаптації.

Результати цього дослідження вказали на потребу індивідуального, спеціалізованого та адекватного підходу до діагностики рівня розвитку інтелекту у дошкільників із недорозвиненням мовлення. Наголошуємо на важливості поєднання теоретичних знань та практичних підходів для створення ефективних стратегій розвитку інтелекту у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. Аналіз отриманих результатів

показав, що ця група дітей може мати обмежені можливості у розвитку певних когнітивних навичок, таких як мислення, пам'ять, увага та сприйняття.

В результаті дослідження було отримано наступні результати: описуючи фотографії у 9 % дітей спостерігається низький рівень, у 6% дошкільнят середній рівень та у 79% дітей спостерігається високий рівень, проте, описуючи смайли, 6% дітей показали низький рівень, також у 6% дітей середній рівень та у 81% дошкільників високий рівень.

В результаті дослідження за методикою Г. Холла отримано наступні результати: що у 57 % дітей переважає високий рівень емоційного інтелекту, 33 % дітей мають середній рівень розвитку емоційного інтелекту та 10 % дітей показали низький рівень розвитку інтелекту.

Виявлено, що дошкільники із загальним недорозвиненням мовлення можуть виявити високий рівень розвитку інших когнітивних здібностей, таких як творче мислення та вирішення проблемних завдань. Це підтверджує те, що розвиток інтелекту в цій групі дітей може бути неоднорідним і потребує індивідуального підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрющенко Т.К. Диференціація при здійсненні креативного розвитку дошкільників: досвід, проблеми, перспективи. ОПОПП. Черкаси, 2010. 226 с.
2. Андрющенко Т.К. Експериментальна модель процесу розвитку дітей дошкільного віку Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип. 26. Ужгород : Вид-во ДВНЗ Ужгородський національний університет, 2013. С. 15–18.
3. Бурлакова І. А. Психологія професійного здоров'я фахівців економічної сфери : [монографія]. К. ; Ніжин : ПП Лисенко, 2017. 364 с.
4. Василівський І. П. Виховання емоційного інтелекту учнів середнього шкільного віку : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії 011 – освітні, педагогічні науки. Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2021. 361 с.
5. Войтовська О. Розвиток емоційного інтелекту в дітей дошкільного й молодшого шкільного віку методами арттерапії. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 2. С. 68–71.
6. Выготский Л.С. История развития высших психических функций. М., 1984. Т.4. 340 с.
7. Выготский Л.С. Орудие и знак в развитии ребенка. М., 1984. Т.5. 91 с.
8. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
9. Гоулман, Д. Емоційний інтелект. Харків : Vivat, 2018. 478 с.
10. Даниленко Н. А. Заняття з логопедом. Діагностика. Х. : Вид. група "Основа", 2012. 128 с.
11. Демидова Ю.О. Визначення рівня сформованості пізнавальної самостійності старших дошкільників у конструктивній діяльності. *Педагогічний дискурс*. Хмельницький: вид-во Національна академія

педагогічних наук, Інститут педагогіки, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Вип. 13. 2012. С. 76–79.

12. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія. навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

13. Єфіменко С. Визначення поняття інтелекту у різних концепціях психолого-педагогічних досліджень. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Сер.: Педагогічні науки. 2013. Вип. 121 (2). С. 90–95.

14. Жукова Е.М., Мастюкова Е.М., Филічева Т.Б. Логопедия. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников. Екатеринбург: АРД ЛТДЮ, 1988.

15. Зданевич Л. В. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку засобами творів живопису. Запоріжжя : ТОВ "ЛППС" ЛТД, 2009. 120 с.

16. Запорожець А.В. Избранные психологические труды. М., 1986.

17. Зарицька В. Вплив емоційного інтелекту на розвиток професійної рефлексії особистості. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. Сковороди*. Психологія. 2013. Вип. 45(2). С. 80–85.

18. Інтелектуальні здібності дитини. Упорядник.: С.Максименко, К.Максименко, О.Главник. К.: Макрос-СВС, 2003. 96 с.

19. Коваленко О. М. Мовленнєві ігри для дошкільників. Навчаємо в русі. Х. : Вид. група "Основа", 2012. 239 с.

20. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : Навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Освіта, 1998. С. 255.

21. Коракова Н. Розвиток емпатії як основи просоціальної поведінки у підлітковому віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія. Психологічні науки. 2016. Вип. 6(2). С. 36–42.

22. Корман М. Розвиток емоційного інтелекту та емоційної компетентності як передумова запобігання професійного вигорання. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. Вип. 4. С. 175–178.

23. Костюк А. Емоційний інтелект та шляхи його розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Психологічні науки. 2014. Вип. 2(1). С. 85–89.

24. Котик Т. М. Нова Українська Школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: навчально – методичний посібник для вчителів початкової школи. Тернопіль, Астон, 2020. – 192 с.

25. Кулик Н. , Гільова Л. Емоційний інтелект : аналіз сучасних західних досліджень. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Вип. 39. С. 79–90.

26. Куриленко Т. Ю. Дослідження стану мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали VII Всеукраїнської заочної науковопрактичної конференції. Суми : ФОП Цьома С. П., 2018. С. 90 – 94.

27. Кучеренко Ж. Емоційний інтелект дошкільників: шляхи розвитку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 7. С. 54–59.

28. Крутій К. Л. Формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку. Запоріжжя: ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2004. 390 с.

29. Лабач М. Емоційний інтелект як передумова успішного розвитку особистості. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2016. № 13. С. 214–220.

30. Лабунская В. Экспрессия человека: общение и межличностное познание. Ростов-на-Дону: Феникс, 1988. 286 с.

31. Леонтьев А.Н., Запорожець А.В. Вопросы психологии ребенка дошкольного возраста. М., 1985. 144 с.

32. Логопедия: учебник для пед.вузов. Под ред. Л.С.Волковой и В.И.Селиверстова. М.: Владос, 1989. 614 с.

33. Логінова Т. В. Емоційний інтелект - основа людства. *Педагогічна майстерня*. № 1. С. 30-33.

34. Любченко І.І. Педагогічні засади розвитку логічного мислення у старших дошкільників, інноваційні підходи виконання концепції розвитку

дошкільної освіти 2010-2016р.: навчально-методичний посібник. Умань : ВПЦ Візаві. 2011. 134 с.

35. Малярчук А.Я. Обстеження мовлення дітей: Дидактичний матеріал. К.: Літера ЛТД, 2003. 104 с.

36. Марусинець М., Іванова В. Динаміка розвитку творчого мислення у дошкільному та молодшому шкільному віці. *Вісник післядипломної освіти*. 2010. Вип. 1(2). С. 232–240.

37. Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання української мови : навч.-метод. посіб. К. : ВД «Слово», 2010. 285 с.

38. Мельник О. Емоційний інтелект і критичне мислення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. : Психологія і педагогіка. 2009. Вип. 12. С. 122 –131.

39. Миронюк Є. В. Визначення та історія розвитку поняття «соціальний інтелект» у психологічній науці. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2010. № 7. С. 452–461.

40. Найчук В. В. Психологічні особливості емоційного інтелекту молодших школярів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. Вип. 3(2). С. 76-80

41. Носенко Е. , Коврига Н. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. Монографія. Київ : Вища школа, 2003. 126 с.

42. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. М., 1985. 367 с.

43. Основы теории и практики логопедии. Под ред Р.Е.Левиной. М.: Просвещение, 1968. С. 117-144.

44. Островська О. А. Позитивні і негативні емоції : урок курсу «Основи здоров'я» з використанням інтеракт. методів навчання та мультимед. технологій. *Початкове навчання та виховання*. № 31. С. 17–22.

45. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. – М., 1996. – 658 с. Поддяков Н.Н. Содержание и методы умственного воспитания дошкольников. М., 1980. 214 с.

46. Пилипенко О. М. До проблеми дослідження емоційного інтелекту молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.: Збірник наукових праць, № 28. 2011. С. 234 – 239

47. Пилипенко О. М. Особливості емоційного інтелекту молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Актуальні питання корекційної освіти*. Вип. 7. 2016. С. 12-20.

48. Попова Т. С., Горват-Янушевська І. І. Теоретичні засади дослідження емоційного інтелекту. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія : Соціологія. Вип. 232. 2014. С. 63 – 66.

49. Прокопенко В. Розвиток інтелектуальних здібностей та емоційного інтелекту засобами навчальних проєктів. *Початкова школа*. № 2. С. 30-32.

50. Рібцун Ю. В. Урахування класифікацій мовленнєвих порушень у диференційній діагностиці. *Український логопедичний вісник: зб. наук. пр.* Вип. 3. 2012. С. 51–58.

51. Рібцун Ю. В. Граємо - мову вивчаємо. К. : Видав. Дім «Слово», 2012. 64 с.

52. Савченко Ю.Ю. Розвиток емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. №12. С. 12-16.

53. Сапрунова О.Г. Концептуальні моделі інтелектуальної обдарованості особистості Г. Гарднера і Дж. Гілфорда. *Моделювання інноваційних систем навчання й виховання обдарованих дітей: теорія і практика: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 24 берез. 2015 р. Харків: «Оперативна поліграфія»*. С. 189–195.

54. Сапулова Є. Складання розповідей у дитсадку і в школі. *Дошкільне виховання*. 2011. №10. С. 22-24.

55. Смульсон М.Л. Інтелект і ментальні моделі світу *Наукові дослідження когнітивної психології*. 2009. Вип. 12. С. 38-49.

56. Спирова Л.Ф. Особенности речевого развития учащихся с тяжелыми нарушениями речи. М.: Педагогика, 1980. С. 82-94.
57. Тименко В.П., Довгий С.О., Мельник М.Ю., Тригуб Т.М., Кузьмінець М.П. Практичний інтелект учнівської молоді: діагностика обдарованості: монографія. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. 176 с.
58. Тихомирова Т., Ушаков Д. Измерение социального интеллекта у школьников. *Практична психологія та соціальна робота*. 2010. № 9. С. 42-49.
59. Годорова І. С. Психологія і педагогіка: навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2011. 228 с.
60. Трофименко Л. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II-III ступенів. *Дефектологія*. 2007. №3. С.34-40
61. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс. К.: Актуальна освіта, 2007. 120 с.
62. Трофименко Л. І. Теоретичні засади дослідження лексичної сторони мовлення у дошкільників в умовах нормального та порушеного онтогенезу. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*: зб. наук. праць. Вип. 4. Частина 1. 2013. С. 85 – 95.
63. Трофименко Л.І. Формування різних типів семантичних зв'язків між словами у дітей дошкільного віку із ЗНМ. *Дефектологія*. 2005. №4. С. 37 – 40.
64. Усова О. В. Вплив порушень постави на функціональний стан школярів. *Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура*. 2013. Вип. 18. С. 101-104.
65. Ушинский К. Д. Проблемы педагогики. Львів : Изд-во УРАО, 2002. 592 с.

66. Черножук Ю. Індивідуальні відмінності емоційності в співвідношенні з особливостями інтелекту: автореф. дис. канд. психол. наук.: спец.: 19.00.01. Одеса. 2006. 18 с.

67. Чеснокова О., Субботский Е., Мартиросова Ю. Методи діагностики розвитку соціального інтелекту в дитячому віці. *Психологія і школа*. 2010. № 4. С. 8-110.

68. Шевчук Т. О. Формування емоційно-почуттєвої сфери молодших школярів в художньо-ігровій діяльності наук : 13. 00. 07 / Шевчук Т. О.; Уман. держ. Павла Тичини. Київ : [б. В.], 2000. 241 с.

69. Шеремет М.К. Логопедія. Підручник, третє видання, перероблене і доповнене. К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. 672 с.

70. Шпак М. М. Вікові особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (68), Issue: 164, 2018 Maj. P 72-77.

71. Шпак М. М. Дидактичні умови забезпечення емоційності навчання молодших школярів : автореф. наук : спец. 13. 00. 09. Київ, 2001. – 22 с.

72. Шпак М. М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*. 2011. №1 С.286- 288.

73. Шпак М. М. Психологічні механізми розвитку емоційного інтелекту. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2015. – №5. С. 188-199.

74. Шпак М.М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*. 2011. № 1(2). С. 282–288.